

SUICIDOGENI TERORIZAM PSIHOLOGIJSKE PRETPOSTAVKE

SUICIDES TERRORISM PSYCHOLOGICAL ASSUMPTIONS

Vjekoslav Vuković, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku, BiH

SAŽETAK

Suština ovog rada je pokušati objasniti poseban pojavni oblik terorističkog djelovanja, djelovanja bombaša samoubojica kao jedne od najgorih prijetnji današnjice. Suvremeni svijet danas pati na svim razinama, kulturološkim, socijalnim, gospodarskim, ali jedna od njegovih najtežih patnji u čijim okvirima se nalaze pomenute jeste ona koja proizilazi iz deficita sigurnosti. Današnji svijet suočen je sa pojačanim djelovanjem u terorističkim aktivnostima no postaje još gori onog trenutka kada i on mijenja svoje oblike u one kojima nam postaje sve bliži, manje prepoznatljiv, te sa psihologijskog aspekta nerazumnijiv. Ovaj način djelovanja - ratovanja ne ostvaruje prednost neprijatelja nego se oslanja na psihičke učinke posljedica koje ostavi.

Ključne riječi: terorizam, bombaš samoubojica, motivacija

Key words: terrorism, suicide bomber, motivation

SUMMARY

The essential of this work is to try to explain a special form of terrorist activities relative to suicide bombers as one of the worst threat at the present time. A modern world is suffering at all levels, cultural, social and economic one, but one of the most serious suffer is the one rising from the lack of security. Today's world is faced with intensified terrorist activities changing their forms and becoming closer to us but less recognized and inapprehensible from psychological aspect. That way of acting-warring does not reflect the enemy's advantage but relies on psychological effects of consequence.

UVOD

Uvijek se postavlja pitanje kako definirati i promatrati terorizam, sa stajališta kaznenog djela, nekog vida organiziranog kriminaliteta sa stajališta abnormalnog i antisocijalnog ponašanja pojedinaca ili skupina, ili pak, kao općepoznato oružje u rukama globalne političke scene. Treba li terorizam shvatiti samo kao teror, provođenje djela, njegovu pripremu ili do konca izvršenja tog dijela ili, pak, treba razmišljati o njegovu suštinskom izvoru i do kojih posljedica dovodi. Upravo u nizu ovih pitanja i leži problematika njegova definiranja kojom su se bavili mnogi znanstvenici iz raznih oblasti kako bi se zapravo približili ovom problemu te ga kao takvog predložili i drugima u cilju razvijanja suvremenih strategija borbe protiv svih njegovih pojavnih oblika. Idući razlog za teškoće kod definiranja jest činjenica da vlade povećavaju svoju moć i ugled kada konkurenta označe kao terorista jer sam narod više preferira onu vlast čija je protuteroristička i protukriminalna kampanja u progresu.

Modusi kako se provodi i kako djeluje upravo govori o njegovoj snazi i opasnosti po čovječanstvo. Spremnost žrtvovanja vlastitog života, ne da bi se spasili drugi, no da bi se drugi ubili ili pak, zastrašili, čini jasno krivu percepciju u poimanju borbe za istinsku slobodu, ma kako je promatrali.

PSIHOLOGIJSKE I SOCIOLOŠKE PRETPOSTAVKE NASTANKA TERORIZMA

“Samoubilački terorizam obično definiramo kao spremnost žrtvovanja nečijeg života pri uništavanju ili pokušaju uništenja cilja koji će poduprijeti politička nastojanja.”¹⁴⁸

Ekstremna politička ili vjerska uvjerenja sama po sebi nisu dovoljna za objašnjenje pokretanja terorističkih aktivnosti. Sudjelovanje u akcijama političkog nasilja očito uključuje utjecaj okoline te povijesnih, situacijskih, psiholoških i drugih čimbenika. Teški životni uvjeti koji su uzeti kao početna točka u modelu istraživanja pojave ne moraju se isključivo odnositi na materijalne uvjete života. Doživljaj ugroženosti može proizaći i iz ugroženosti načina života, religioznih uvjerenja, ukorijenjenih socijalnih odnosa i sl. Individualni čimbenici kao što su predodžbe o sebi i svijetu te osobna interpretacija stvarnosti također mogu pokrenuti doživljaj ugroženosti.

Teški životni uvjeti i doživljaj ugroženosti izravno utječu na pojavu snažnih motiva. Zadovoljenje motiva u takvoj situaciji nije nužno povezano s nasiljem, ali je izvor svega. Kao i procesi, jačanje identifikacije s vlastitom skupinom, negativno vrjednovanje drugih skupina i sl. mogu u konačnici dovesti do načelnog odobravanja ili prihvaćanja nasilja kao način zadovoljenja motiva.¹⁴⁹

MOTIV I NJEGOVA POKRETAČKA ULOGA

U psihologiji postoje mnogi teoretičari koji su se bavili pojmom motiva u sklopu psihologije ličnosti, izdvajamo istraživanja vezana sa sigurnosni aspekt.¹⁵⁰

Murray, kao osnivač motivacijske teorije ličnosti, i njegovi sljedbenici smatraju da se razlika između pojedinih ličnosti, kao i karakteristični obrasci svake ličnosti, razvijaju iz sličnosti i razlika u motivaciji, odnosno ciljevima na koje se pojedinac usmjerava. U osnovi svake motivirane i cilju usmjerene aktivnosti jesu potrebe koje

¹⁴⁹ Vojna psihologija, priručnik za hrvatske časnike – Zagreb, MORH, 2000., str. 451.

¹⁵⁰ Fulgosi, Ante, Psihologija ličnosti - teorije i istraživanja, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

¹⁴⁸ Časopis Hrvatski vojnik, br. 76., str. 16

pojedinaac ima. Proučavanjem strukture potreba pojedinca znači i proučavanje njegove ličnosti. Takvo proučavanje omogućuje ne samo upoznavanje ličnosti pojedinca, nego i predviđanje njegova ponašanja i njegovih postupaka, te, napokon, to omogućava kontrolu.

Najvažniji dio Maslowljeve humanističke teorije ličnosti čini njegova teorija motivacije. Prema njegovu mišljenju, svaki pojedinac ima određene ciljeve koje želi postići u životu. Poznavanje motivacijskih procesa u čovjeku je stoga neophodno za razumijevanje funkcioniranja ličnosti pojedinca i za razumijevanje njegova ponašanja i postupaka. Ciljevi kojima pojedinac teži u određenom trenutku imaju za njega vrijednost zbog toga što mu život ispunjavaju *nagrađivanjem*. Postizanje tih ciljeva djeluje kao nagrada i čini život vrijednim te daje smisao životu pojedinca.

Ciljevi su, naravno, individualni i personalni. Stanje potpunog zadovoljstva može biti samo vrlo kratkotrajno. Zbog toga postoji neprekidna dinamika u kojoj novi ciljevi zamjenjuju već postignute motive i ciljeve, želje i potrebe pojedinaca nemaju jednako značenje i jednaku vrijednost. Neki su od njih jači, prioritetniji od drugih. Zbog toga su motivi i potrebe pojedinca *hijerarhijski organizirane*. U toj hijerarhiji motiva ističemo temeljne ili najprioritetnije.

Fiziološke potrebe: Te su potrebe najosnovnije, najjače i najočiglednije od svih potreba. Imaju vitalnu važnost jer od njihova zadovoljenja ovisi život pojedinca. To su potrebe ili nagoni vezani za biološko funkcioniranje i moraju biti zadovoljene prije negoli se mogu pojaviti potrebe iz neke više razine u hijerarhiji potreba. Nezadovoljenje tih potreba ili, čak, samo jedne od njih dovodi do smrti organizma. U tu grupu fizioloških potreba spadaju potrebe za hranom, vodom, kisikom, spavanjem, seksom, zaštitom od ekstremnih

temperatura i potrebe za senzornom simulacijom.

Potrebe za sigurnošću: Ove potrebe djeluju motivacijski u smjeru osiguranja što je moguće veće sigurnosti pojedinca. To su potrebe za stalnošću, redom, poretkom, strukturom i potrebe za predvidljivošću događaja u bližoj ili daljoj budućnosti. Ako potrebe za sigurnošću nisu ili ne mogu biti zadovoljenje, ili ukoliko one intenziviraju preko određene granice, mogu se pojaviti abnormalni oblici ponašanja kao što su *neuroze ili psihoze*.

Takvi pojedinci su obuzeti intenzivnim potrebama za sigurnošću i zaštitom. Oni se ponašaju kao da se nalaze u neposrednoj opasnosti ili pred nekom katastrofom. Neprekidno su u potrazi za nekim jakim zaštitnikom i za redom i poretkom koji će im pružiti potrebnu sigurnost. Tako Maslow kaže da se u takvoj situaciji rađaju „Führeri” ili vođe koji takvim pojedincima onda predstavljaju jamstvo njihove sigurnosti.

Nezadovoljenje prvih i egzistencijalnih motiva nalazimo u siromašnim zemljama i samim tim je lako manipulirati njihovim ličnostima i stvarati im iluzorne stavove za bolju budućnost, kako za lakšim preživljavanjem, tako i za jačom sigurnošću sebe i svojih bližnjih.

MOTIVACIJA SAMOUBILAČKOG POHODA, KULTUROLOŠKA POIMANJA

Zašto se netko odlučuje biti terorist samoubojica? Što ih motivira da postanu bombaši samoubojice? Loša socijalna slika, vječni život, pritisak indoktrinacije, utjecaj religije, prejak želja za osvetom, iskupljenje, osjećaj nesigurnosti skupine.

Nasr Hassan, istražitelj ovih pojava ustvrdio je da zastrašujuća nije

abnormalnost onih koji čine samoubilačke napade, nego njihovo skretanje od normalnosti. Oni su sasvim normalni za njihova društva i zajednice. Ovo se dakako reflektira na njihove prijatelje i članove obitelji. Majka bombaša samoubojice je navela da je njezin sin bio sasvim normalan. Nikada se nije osjetila ili uočila njegova namjera. Ali s religijske točke gledišta moramo prihvatiti da je on mučenik.¹⁵¹

Nije iznenađujuće da mnogi ljudi pokušavaju razumjeti samoubilački terorizam kao nešto nenormalno u postupcima individua. Također, upitno je, možda i nedokazivo da su bombaši samoubojice patološki slučajevi, a u tom slučaju onda terorizam ne bi bio tako velik problem današnjice. Istraživanja pokazuju da nema indikatora za takvu dijagnostiku, nego samo oblici abnormalnog doživljavanja i ponašanja u datoj situaciji, pa čak pomanjkanje moralnih osjećaja, što već uključuje jedno u drugo. Dakle, ako sa znanstvenog stanovišta ukažemo (što je egzaktno gotovo nemoguće dokazati) odstupanje od normalnosti u ponašanju i razmišljanju, to je zapravo proeuropski stav, jer bombaši samoubojice smatraju da su njihove nasilne akcije opravdane i plemenite.¹⁵²

U nekim kulturama, mučeništvo je također promatrano kao statusni simbol. Oni koji u njemu sudjeluju promatraju se kao heroji koji će zasigurno osjetiti sretni, drugi život. Cijela kulturna zajednica koja se sastoji od obitelji, prijatelja, nastavnika, religijskih institucija i političkih institucija dijeli ovo vjerovanje.¹⁵³

¹⁵¹ Davis, Graham, Bull Ray, op.cit., 97.

¹⁵² Clark McCauley, Psychological Issues in Understanding Terrorism and the response to Terrorism, in The Psychology of terrorism: Theoretical Understanding and Perspectives, Westport, CT, Prager Publishers, 2002, str. 5.

¹⁵³ Giovanni Caracci, Cultural and Contextual Aspects of terrorism, in The Psychology of terrorism: Theoretical Understanding and Perspectives, Westport, CT, Prager Publishers, 2002., str. 63.

PSIHOLOŠKA PREDNOST TERORISTA SAMOUBOJICA

Promatrajući terorističke napade bilo kojim modusom, s aspekta psiholoških čimbenika, uvijek, bez obzira na omjer snaga, postoji određena neravnomjernost snaga, a koja se upravo ogleda u psihičkim učincima u svom djelovanju.

Prva psihološka prednost terorista samoubojica sastoji se u tome što je mnogo manje napora potrebno uložiti u izazivanje nesigurnosti na određenom području, *nego u osiguranje koje bi jamčilo potpunu sigurnost na svakom dijelu teritorija i svim osobama na njemu. Strah se najlakše širi među neukom i siromašnom populacijom, najlakša je i najefikasnija metoda. Onaj tko igra ulogu napadača uvijek je jači od onoga tko se brani.* Druga psihološka prednost terorista samoubojica je u tome što u potpunosti samostalno biraju mjesto, objekt, vrstu i vrijeme napada. Ako se tome još i doda nekritičnost, nemoralnost i sračunatost na psihološki učinak u izboru ciljeva, dobivamo potpunu sliku prednosti koju ostvaruju ovakvi teroristi, što je još jedan od razloga izazivanja nemira, nesigurnosti i straha.

Treća prednost u ovom području sastoji se u odnosu prema okolini koju teroristi promatraju i podređuju svojim ciljevima. U svakodnevnom životu predmete koji nas okružuju koristimo često automatski, ne razmišljajući o načinima na koji se mogu rabiti. Psihologijskim istraživanjima uočeno je da neki pojedinci imaju vrlo visoko razvijenu sposobnost iznalaženja mogućnosti uporabe predmeta kao što su cigla, žlica, olovka i sl. S obzirom na sadržaj i vrstu psihičkih procesa, zaključaka, misli, vjerovanja i znanja, postoje različita gledišta o klasifikaciji mišljenja. Guilford je mišljenje koje je usmjereno k različitim rješenjima i koje manje ovisi o šablonama mišljenja nazvao *divergentnim mišljenjem*.

Upravo iz navedenog je jasno da svaki teroristički akt ostavlja određene psihološke učinke, kako na napadnutog, tako i na samoga napadača. Psihološki učinak na neizravne žrtve je jasan u smislu zastrašivanja populacije uporabom nasilja, ali isto tako predstavlja određeni „model” djelovanja odgovarajućih skupina koje u ime viših ciljeva opravdavaju svoju djelatnost te ih na taj način obećanjem dostizanja „vječnog života” potiču i ohrabruju na najgori vid terorističkog djelovanja - bombaša samoubojicu.

ZAKLJUČAK

Dakle, u pogledu motivacijskog procesa dosad istraženi čimbenici su loše socijalno okruženje, sociološko i kulturološka prihvatljivost toga fenomena koje dovodi do uvjetovanog ponašanja u okruženju koje je od samog odrastanja djeteta takvo, puno nasilja i mržnje i u kojem se takvi oblici postupanja s ljudima prihvaćaju kao normalni! Naravno neistražena je praznina velike diferencijacije kod motiva samog suicida koji ne poznaje jasne zajedničke nazivnike. Možda upravo ovdje prepoznamo Moslowljev teorijski model da svaki pojedinac ima ciljeve i kada ih dostigne, smatra se nagrađenim. Stvaranje određenog osjećaja nesigurnosti pojedinaca i skupina, vodi ka motivaciji osвете ne birajući sredstvo ili pak slijepim slušanjem vođe.

Naravno, onaj neizostavni dio jest pokušati definirati pojavu. Dakako, kao što je i ranije kazano, problem definiranja suicidogenog

terorizma leži u činjenici njegova subjektivnog ili, pak, perspektivnog promatranja. Možemo li dati odgovor na pitanja iz ovog poglavlja: Što je to što čovjeka vodi u akcije za koje zna da neće preživjeti?

LITERATURA

1. Vojna psihologija, priručnik za hrvatske časnike – Zagreb, MORH, 2000.
2. Nyatepe, Akorile, Zeisler, Dorothy, Understanding terrorism, Threats in an uncertain World, Prentice Hall, New Jersey, 2004.
3. Davis, Graham, Bull Ray, Terrorists, Victims and Society, Psychological Perspective on terrorism and its Consequences, Andrew Silke University of Liechester, UK, 2003.
4. Clark McCauley, Psychological Issues in Understanding Terrorism and the response to Terrorism, in The Psychology of terrorism: Theoretical Understanding and Perspectives, Westport, CT, Prager Publishers, 2002.
5. Giovanni Caracci, Cultural and Contextual Aspects of terrorism, in The Psychology of terrorism: Theoretical Understanding and Perspectives, Westport, CT, Prager Publishers, 2002.
6. Filgosi, Ante, Psihologija ličnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
7. G. C. Davidson, J. M. Neale, Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja, Naklada Slap, 1996.
8. Časopis Hrvatski vojnik, br. 76., str. 16.